

JOURNAL OF FUNDAMENTAL STUDIES

ЖУРНАЛ ФУНДАМЕНТАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ
ФУНДАМЕНТАЛ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ

Volume II | Issue 1 | January | 2024

ISSN: 2181-4031

Available online at www.imfaktor.com

ISSN: 2181-4031
DOI Journal 10.56017/2181-4031

ФУНДАМЕНТАЛ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ

II-ЖИЛД, 1-СОҢ

ЖУРНАЛ ФУНДАМЕНТАЛЬНЫ ИССЛЕДОВАНИЙ

ТОМ- II, НОМЕР-1

JOURNAL OF FUNDAMENTAL STUDIES

VOLUME-II, ISSUE-1

ТОШКЕНТ – 2024

ФУНДАМЕНТАЛ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ

ЖУРНАЛ ФУНДАМЕНТАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ | JOURNAL OF FUNDAMENTAL STUDIES

№ 1 (2024) DOI <http://dx.doi.org/10.56017/2181-4031-2024-1>

Бош муҳаррир:

Тураев Б.

– фалсафа фанлари доктори, профессор

Масъул муҳаррир:

Расулова Д.

– иқтисодиёт фанлари доктори, доцент

Таҳририят аъзолари:

1. Каримов Б. – тарих фанлари номзоди, доцент
2. Ходжаметова Гулчира Илишевна – тарих фанлари номзоди, профессор
3. Ҳайдаров Ўрал Ахмадович – иқтисодиёт ф.б.ф.д (PhD), доцент
4. Мусаев Джамалиддин Камалович – юридик ф.б.ф.д (PhD), доцент
5. Жамолдинов Хумоюн Бахтиёрбек ўғли – юридик ф.б.ф.д (PhD), доцент в.б
6. Узакова Зарина Фуркатовна – социология ф.б.ф.д (PhD), доцент
7. Мамадияров Дилшод Уралович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент
8. Тўраев Шавкат Нишонович – фалсафа фанлари номзоди, доцент
9. Бердиева Гулмира Аминовна – тарих фанлари номзоди
10. Гаипов Жасур Бахром ўғли – иқтисодиёт ф.б.ф.д (PhD)
11. Сохибова Лола Жонибоевна – фалсафа ф.б.ф.д (PhD)
12. Шарипов Дилшод Бахшиллоевич – сиёсатшунос, эксперт
13. Содиржонов Мухриддин
Махамадаминович – социология ф.б.ф.д (PhD)
14. Саттаров Дилшод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент
15. Турақулов Акмалжон Анварович – фалсафа ф.б.ф.д (PhD)
16. Каримов Бозарқул Худдайбердиевич – фалсафа фанлари номзоди

“Фундаментал тадқиқотлар” илмий-амалий журнали 2022 йил 22 декабрь куни № 054837-сонли гувоҳнома билан оммавий ахборот воситаси сифатида давлат рўйхатидан ўтказилган.

Мазкур журнал 6 та халқаро маълумотлар базаларида индексланган бўлиб, жорий йил учун UIF 2023 = 7.5 “импакт-фактор” кўрсаткичига эга.

Ўзбекистон Республикаси Олий таълим, фан ва инновациялар вазирлиги ҳузуридаги Олий аттестация комиссиясининг 2023 йил 24 июлдаги 01-02/1199-сонли хатига мувофиқ ушбу журналда чоп этилган мақолалар хорижий мақолалар сифатида тан олинади.

Саҳифаловчи\Page Maker\Верстка: Абдурахмон Хасанов

Таҳририят манзили: Тошкент шаҳар, Учтепа тумани, “Ватан” МФЙ, Чилонзор 24-мавзеси, 2/27-уй. Почта индекси 100152. Веб-сайт: www.imfaktor.uz/com

Телефон номер: +99894-410 11 55, **E-mail:** tahririyat@imfaktor.uz

© “ИМФАКТОР Pages” илмий нашриёти, 2024 йил.

© Муаллифлар жамоаси, 2024 йил.

ФУНДАМЕНТАЛ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ

ЖУРНАЛ ФУНДАМЕНТАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ | JOURNAL OF FUNDAMENTAL STUDIES

IMOMOVA Nozimaxon Avazxonovna*Farg‘ona davlat universiteti**“Sotsiologiya” kafedrası v.b.dotsenti**sotsiologiya yo‘nalishi bo‘yicha f.f.d. (PhD)*<https://doi.org/10.5281/zenodo.10538981>

MEHNAT MIGRATSIYASINI VUJUDGA KELISHI VA TRANSFORMATSIYALASHUVINING IJTIMOIIY OMILLARI

ANNOTATSIYA

Maqolada mamlakatda mehnat migratsiyasini vujudga kelishining o‘ziga xos xususiyatlari va uni transformatsiyalashuvining ijtimoiy omillar tahlillari keng yoritilgan. Unda ijtimoiy omillarning asosiysi uni sifatida, mamlakatning demografik rivojlanishini, ijtimoiy-siyosiy holatini, iqtisodiy rivojlanishini, aholining zichligi va uning xavfsizligi, fuqarolarning oilaviy va shaxsiy holati, insonlarning moddiy extiyoji va madaniy turmush darajasini Farg‘ona viloyati misolida sotsiologik tadqiqotlar asosida aniqlanib, olingan natijalarning maskur muommalari yuzasidan ilmiy tahlil qilingan.

Shuningdek, mamlakatda migratsion harakatlarning jadal suratlarda o‘shib borishiga aholining o‘shish omili turkki bo‘lmoqda va uning asosiy manbasi tug‘ilish xisobiga ortishi, xorijda yurgan migrantlarni son jihatidan qoplanishi natijasida O‘zbekistonda aholi dinamikasining yangi turi shakllangan. Yuqoridagi tahlillar va tadqiqot holatiga ko‘ra taklif va xulosalar taqdim qilingan

Kalit so‘zlar: aholining o‘shishi, tendensiya, xavfsizlik, mamlakat, iqtisodiy rivojlanish, turmush daraja, demografik rivojlanish.

СОЦИАЛЬНЫЕ ФАКТОРЫ ВОЗНИКНОВЕНИЯ И ТРАНСФОРМАЦИИ ТРУДОВОЙ МИГРАЦИИ

АННОТАЦИЯ

В статье описываются особенности трудовой миграции в стране и анализируются социальные факторы ее трансформации. В ней в качестве основных социальных факторов на основе социологических данных определяются демографическое развитие страны, общественно-политическая ситуация, экономическое развитие, плотность населения и его обеспеченность, семейно-личностный статус граждан, материальное благополучие народа и культурный уровень жизни. исследование на примере Ферганской области, научный анализ маскурских проблем.

Также быстрый рост миграционных движений в стране вызван фактором роста населения Турции, а его основным источником является увеличение числа рождений в результате численной компенсации выезжающих за границу мигрантов нового типа. динамики численности населения в Узбекистане. Предложения и выводы представлены на основе приведенного выше анализа и статуса исследований.

Ключевые слова: рост населения, тенденция, безопасность, страна, экономическое развитие, уровень жизни, демографическое развитие.

SOCIAL FACTORS OF THE EMERGENCE AND TRANSFORMATION OF LABOR MIGRATION

ANNOTATION

The article describes the features of labor migration in the country and analyzes the social factors of its transformation. It defines, on the basis of sociological data, the demographic development of the country, the socio-political situation, economic development, population density and its security, the family and personal status of citizens, the material well-being of the people and the cultural standard of living as the main social factors. research on the example of the Fergana region, scientific analysis of Maskur problems.

Also, the rapid growth of migration movements in the country is caused by the growth factor of the population of Turkey, and its main source is the increase in the number of births as a result of the numerical compensation of a new type of migrants going abroad. population dynamics in Uzbekistan. Suggestions and conclusions are presented based on the above analysis and research status.

Key words: population growth, trend, security, country, economic development, standard of living, demographic development.

Migratsiya bugungi kunda murakkab global hodisasiga aylandi. Hozirgi kunda dunyoning ko'plab mamlakatlarida migratsion xarakterga aloxida e'tibor qaratilib kelinmoqda. Dunyoning katta qismida emigrantlarning aksariyati mehnat migrantlarini tashkil qiladi. Buning oqibatida mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy vaziyatiga katta ta'sir ko'rsatadi.

Shuningdek, mehnat migratsiyasi ishchi kuchini yoshartirish, qishloq xo'jaligi, qurilish va maishiy xizmat ko'rsatish kabi ko'plab mehnat talab qiladigan sohalarni qo'llab-quvvatlash, tadbirkorlikni rivojlantirish, aholini turmush darajasini oshirish va kadrlarga bo'lg'an ehtiyojni qondirishga yordam beradi.

O'z navbatida, muhojirlarni o'z oilalariga yuborgan mablag'lar har ikki mamlakat iqtisodiy taraqqiyotiga ko'maklashadi.

Shu o'rinda, olim L.Maksakova [1] o'z maqolasida takidlaganidek, mehnat migratsiyasi potentsiali asosan iqtisodiy sabablarga ko'ra yuzaga keladi va bevosita past ish haqi, past turmush darajasi, ishsizlik, disfunktsional mehnat bozori, bilan bog'liq. Respublikamizda mehnat migrantlarini asosiy maqsadi o'z oilalarini iqtisodiy ahvolini yaxshilashdir.

Turli mamlakatlar qatorida O'zbekistonda ham migratsiya jarayonlari turli omillar, ta'sirida shakllanadi.

Omillarning asosiysi sifatida, mamlakatning demografik rivojlanishini, ijtimoiy-siyosiy xolat, iqtisodiy rivojlanishni, aholi xavfsizligini, aholining zichligi, fuqarolarning oilaviy va shaxsiy xolati, insonlarning moddiy ehtiyoji va madaniy turmush darajasini ko'rsatishimiz mumkin.

Olingan ma'lumotlarga tayangan holda, yurtimizda mehnat migratsiyasini jadal suratlarda o'sib borishiga quyidagi omillar turkki bo'lmoqda:

1-JADVAL

Respublikamizda migratsiya jarayonini oshiruvchi omillar	globalashuv harakatchanlikning kuchayishi
	aholi bilim darajasini ortishi
	xorijiy davlat fuqarolari bilan ijtimoiy-madaniy aloqalarni kengaytirish.
	xorijda etnik disporaning rivojlanishi.
	arzonroq transport xarajatlari
	telekommunikatsiyaning rivojlanishi.
	arzonroq aloqa vositalari
	xorijiy mamlakatlarda mexnat migrantlariga talabning yuqoriligi
	xorijiy mamlakatlarda mehnat bozorini erkinligi
	siyosiy jarayonlar
	Ksenofobiya.
	ratsipient mamlakatlarning mehnat muhojirlariga nisbatan bag'rikengligi.
	Xorijiy mamlakatlarda tug'ilish darajasini pasaytirish.
	mehnat bozorida vaziyatdan norozilik;
	ish uchun kam haq to'lash;
	mamlakatda mutaxassisligiga oid vakant o'rinni yo'qligi.
	ishchi kuchi mexnatini tejoychi texnologiyalarni ishlab chiqish.
	Ish o'rmlarining etishmasligi, mamlakat ichida ishga layoqatli qatlamni ko'pligi.
	ishsizlikning ortib borishi.
	ish haqini kechiktirish
turmush sharoitini qiymlashuvi	
mulk qiymatining oshishi	
yuqori inflyatsiya, narxlarning oshishi	
aholining yuqori o'sishi	
aholi zichligining ortishi	

* Jadval muallif tomonidan ishlab chiqilgan

Shuningdek, aholining mexnat migratsiyasi xarakterini cheklovchi omillar ham mavjud bo'lib, quyidagi holatlarda ta'sir ko'rsatadi:

- ratsipient mamlakatlar qonunchiligida muxojirlarni huquqiy ximoyasi mavjud emasligi;
- viza tartib-qoidalarining murakkabligi;
- mamlakatda san'otni rivojlanishi;
- mamlakat ichida ijtimoiy infratuzilmaning rivojlanishi;
- turmush sharoitlarni yaxshilani;
- xorijiy mamlakatdan chiqish imkoni yo'qligi;
- transport uchun xarajatlarni balandligi;
- mamlakat ichida ishchi kuchiga talabni ortishi;
- xorijda ishchi kuchiga bo'lgan talabni pasayishi;
- ish haqqining o'sishi;
- siyosiy barqarorlik kabi holatlar ta'sirini kuzatish mumkin;

O'zbekiston aholisi soni bo'yicha jadal o'sib borayotgan davlatlardan biridir. Aholi soni bo'yicha MDH davlatlari orasida Rossiya va Ukrainadan keyin 3-o'rinda (aholi soni bo'yicha dunyoda 42-o'rinda) [2]. 2017-yil 1-oktabr holatiga ko'ra, mamlakat aholisi 32,51 million kishini tashkil etdi.

O'zbekistonda aholi o'sishining asosiy manbasi tug'ilish xisobiga ortishi, xorijda yurgan migrantlarni son jihatidan qoplaydi. Natijada O'zbekistonda aholi dinamikasining yangi turi shakllandi, bunga ko'ra respublikada tug'ilish soni asosiy ko'rsatkich vazifasini bajaradi [3].

Bizning fikrimizcha, xalqimiz hayotni oilaviy turmush tarziga asoslagan. Jamiyatimizda an'ana sifatida davom etib kelayotgan ko'p bolalilik, ya'ni tug'ilishning yuqori darajasi, aholi tarkibida yosh oilalarning aksariyati jajji millat vakillaridan mehnatga layoqatli shaxslar shakillaniining garovi sifatida o'rin egallaydi.

Bizning millatimizda, serfarzandlik o‘zbek oilasining alohida belgisidir. Jamiyatimizda ko‘p bolali onalar soni boshqa mamlakatlarga nisbatan yuqori turadi. Shuning uchun o‘zbek oilasi dunyoda bolajon xalq sifatida e’tirof etiladi. Shuningdek, inson ongi, xarakteridagi eng yaxshi fazilatlar, dunyoqarashini belgilaydigan ma’naviy mezonlar, eng avvalo oilada shakillanganligi uchun ham oila muqaddas sanaladi.

Darxaqiqat, an’ana tusida davom etayotgan kup bolalilik, respublikamiz aholi demografiyasiga sezilarli xissa qo’shmoqda.

O‘zbekiston Respublikasining demografik xolati umumiy demografik tuzilmada yoshlar asosiy kursatkichni tashkil qilishi, mehnat bozoriga kirib kelayotgan ishchi kuchining yuqori o‘shish sur’atlari (yiliga o‘rtacha 400 ming kishidan ortiq) bilan ifodalanadi [4].

Shu o‘rinda, O‘zbekiston jahon davlatlari orasida ishchi kuchiga etarli darajada ega davlat hisoblanadi. Markaziy Osiyodagi ishchi kuchining qariyb 40 foizi O‘zbekiston fuqarolarini tashkil qiladi, bu uning mintaqadagi ishchi kuchini yuqori potensialidan dalolat beradi. Shu bilan birga, O‘zbekistonda aholni mehnat malakasini yuqoriligi bilan ajralib turadi. Ikkinchi muhim omil shundaki, mamlakatda mehnatga layoqatli aholining yarmidan ko‘pi yoshlardan iboratdir.

Mustaqillik yillarida O‘zbekistonda ijobiy demografik o‘zgarishlar kuzatildi, jamiyatni ijtimoiy-iqtisodiy o‘zgartirishi va bozor munosabatlariga o‘tishning og‘ir sharoitiga qaramay, ayrim aholining chetga chiqib ketishi bilan birga, tug‘ilish darajasining ma’lum darajada kamayishi ham kuzatildi. MDHning barcha mamlakatlarida bo‘lgani kabi O‘zbekistonda ham 1990-yillar boshlarida aholi migratsiyasining ilk ko‘rinishi odamlarning ixtiyoriy jonajon vataniga qaytishi bilan bog‘liq edi. Mamlakat demografik rivojlanishida aholining milliy tarkibi alohida o‘rin egallaydi. Aholi milliy tarkibini aniqlashga ko‘plab omillar ta’sir etadi.

Mamlakatning mustaqil taraqqiyot yillarida aholining milliy tarkibida o‘zgarishlar kuzatildi. 1991 yilda respublika aholisida o‘zbeklar salmog‘ining 72,8%, qoraqalpoqlar 2,1%, ruslar 7,7%, tojiklar 4,8%, qozoqlar 4,1%, tatarlar 2,0%, ukrainlar 0,7% ni, 2021yilning 1 yanvar oyi holatiga ko‘ra o‘zbeklar 83,8%, qoraqalpoqlar 2,2%, ruslar 2,3%, tojiklar 4,8%, qozoqlar 2,5%, tatarlar 0,6%, ukrainlar 0,2%ni tashkil qildi.

2 -Jadval

O‘zbekiston Respublikasi aholisining milliy tarkibidagi o‘zgarishlar[5]

	1991y.		2011y.		2021y[6]	
	soni	foizi	soni	foizi	soni	foizi
jami	20607,7	100,0	29123,4	100,0	34600	100,0
<i>jumladan</i>						
<i>uzbeklar</i>	14995,3	72,8	23983,2	82,3	29200	84,4
qoraqalpoqlar	431,9	2,1	641,5	2,2	752,7	2,1
tojiklar	980,7	4,8	1411,6	4,8	1700	4,9
qozoqlar	845,3	4,1	832,7	2,9	821,2	2,4
rucclar	1593,8	7,7	837,5	2,9	720,3	2,1
qirg‘izlar	182,6	0,9	254,6	0,9	291,6	0,8
tatarlar	414,6	2,0	218,6	0,8	187,3	0,5
turkmanlar	126,6	0,6	174,7	0,6	206,2	0,6
karislar	183,7	0,9	188,0	0,6	174,2	0,5
Boshqa millatlar	706,4	3,4	502,8	1,7	486,1	1,4

Ma’lumot: O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi ma’lumotlari asosida tuzilgan
www.stat.uz/demografiya

2-Jadvaldagi ma'lumotlarga ko'ra, respublikamiz mintaqasida ruslar, tojik va qozoq millat vakillari salmog'i yuqori ekanini ko'rishimiz mumkin. Shuningdek, mahalliy millat aholisining tashqi migratsiyada boshqa millat vakillariga nisbatan passivligi bilan izohlanadi.

Bizning fikrimizcha, olib borilgan ilmiy tadqiqotlar va ijtimoiy falsafiy taxlillarga tayangan holda, Respublikamizda 2024-yilga mo'ljallangan navbatdagi aholini qaytadan ro'yxatga olish orqali, milliy tarkib va statistik ma'lumotlarini optimal darajada takomillashtiradi. Bu esa ko'plab mutaxassislar va tadqiqotchilar uchun kerakli ma'lumot o'rnida foydalaniladi.

XMTning "Jahon migratsiya hisoboti – 2022" hisobotida qayd etilishicha, 2021 yilda dunyoda 281 milliondan ortiq muhojir bo'lgan, ularning uchdan ikki qismi mehnat muhojirlari, ya'ni 169 milliondan ortiq kishi. 2050 yilga borib xalqaro migrantlar soni deyarli ikki barobar ortadi va taxminan 500 million kishiga etishi mumkin. Xalqaro migrantlarning umumiy soni dunyo aholisining 3,6 foizini (2000 yilda 2,8 foiz) tashkil etdi. Migratsiya oqimi o'sishining asosiy tendentsiyasi sayyoramizdagi iqlim o'zgarishi oqibatlari va rivojlangan mamlakatlarda ishchi kuchining bo'lgan talabni ortib borayotgani bilan izoxlanadi. Bundan tashqari, "aholining aksariyat qismi xorijga, ishlash uchun, oilasi ortidan va tahsil olish bilan bog'liq sabablarga ko'ra ko'chib ketishadi"[7;6]

Respublikamizda mexnat migratsiyasini keltirib chiqaruvchi asosiy sabablardan biri mamlakat aholisini zichligi hisoblanadi.

Ma'lumotga ko'ra, O'zbekiston Respublikasida 2023- yil 1- yanvar holatiga 1 kvadrat kilometrga o'rtacha 80,2 kishi to'g'ri kelgan. Bu esa o'tgan yilning mos davriga nisbatan solishtirilganda 1,6 kishiga ko'paygan, bu esa 2022- yilda 1 kv.km.ga ya'ni 78,6 kishini tashkil qilgan. Hududlar bo'yicha o'rgansak, aholi zichligini eng yuqori ko'rsatkichi Toshkent shahrida 6597,5 kishi, Andijon viloyatida 772,7 kishi, Farg'ona viloyatida 588,2 kishi tashkil etgan bo'lsa, eng past ko'rsatkichlar Navoiy viloyati 9,5 kishi, Qoraqalpog'iston Respublikasida 11,9 kishini tashkil etgan.

1-rasm

Ma'lumot: O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlari asosida tuzilgan www.stat.uz/demografiya

Respublikamizda mehnat migratsiyasini o'ziga hos xususiyatlarini talqin qilishda, teritorial xolati kichkina va aholi soni jihatidan zich bo'lgan Farg'ona viloyati misolida ilmiy taxlil qilinganda, 1991-2018 yillar davomida mintaqada o'zbeklar ulushi 85,6 foizdan 90,3 foizga ortdi. Bu ko'rsatkich Farg'ona viloyatida 82 foizdan 89 foizga ortgani kuzatildi [8].

Respublikamiz singari, Farg‘ona viloyatida ham mustaqillikning dastlabki yillarida, mamlakatimiz boshqa viloyatlari orasida o‘zbek millatiga mansub kishilar nisbatan past ko‘rsatkichga ega bo‘lgan (asosan Farg‘ona shaxrida). Farg‘ona viloyatining ayrim tumanlarida o‘zbek va tojik millati vakillari nisbati deyarli teng bo‘lib, viloyatining boshqa tuman va shaharlarida o‘zbeklar salmog‘i 90 va undan ko‘prog‘ foizni tashkil qiladi. Shuni ham aloxida takidlash kerakki, mamlakat mustaqillikka erishgunga qadar viloyat markazlari va shaharlarda rus millat vakillari 3,2 foizni tashkil etgan. 2018 yilga kelib ruslar 0,8 foizni tashkil etgan holos. Aholi orasiga joylashib olgan qoraqalpoqlar, qipchoqlar va hatto qozoqlar o‘zlarini o‘zbek deb atay boshladilar[8;5]. Respublikamizning boshqa viloyatlarida ham shundek tendensiya kuzatilgan.

Shu o‘rinda, Farg‘ona viloyati xududida bugungi kunda 60 ga yaqin turli millat va elat vakillari istiqomat qiladi. Yarim asr davomida sezilarli darajada o‘zgargan milliy tarkib viloyatni Markaziy Osiyoda ko‘p millatli hududlardan biriga aylantirdi. Mintaqada istiqomat qiluvchi yana bir millat tojiklar bo‘lib, tahlil qilinayotgan yillarda mintaqadagi salmog‘i 5,1 foizdan 5,3 foizga ortgani kuzatildi. Tojik millati vakillari Farg‘ona viloyatida 6 foizni tashkil etadi. Farg‘ona viloyatining So‘x tumanida tojiklar 90 foizni tashkil etsa, Farg‘ona tumanlari va Quvasoy shahrida tojiklar salmog‘i mos ravishda 44, 20 foizga to‘g‘ri keladi [8].

Shuningdek, Rishton, Yozyovon tumanlari va Quvasoy shahrida ham tojik millatiga mansub fuqarolar ko‘pchilikni tashkil etadi. Ayniqsa, Quvasoy shahri aholisining 7,6 foizi tojik millatiga mansub ekanligi ham yuqoridagi ma‘lumotlarga misol bo‘la oladi.

Yuqorida keltirilgan ma‘lumotlarni kantent taxlil qilinganda, Farg‘ona viloyatida qadimdan aholi migratsiyasi rivojlanib kelganiga guvox bo‘lamiz. Turli xil millatlarni Farg‘ona viloyatiga kelib joylashgani jamiyatni ijtimoiy iqtisodiy, ma‘naviy dunyoqarashida: totuvlik, tolerantlik, bag‘rikenglik, hamjixatlik, kelishuvchanlik, boshqa millat dinini va qadriyatlarini xurmat qilish kabi tushunchalar millatimizga xos ekanligi o‘z isbotini topdi.

Respublikamizni turli xududlarida jadallik bilan o‘sib borayotgan mehnat migratsiyasi jamiyatimiz ijtimoiy iqtisodiy taraqqiyotiga ta‘sirini o‘rganar ekanmiz, asosiy urg‘uni migratsiya jarayonlari dinamikasiga ta‘sir etuvchi omillarga qaratib, unda aholini turli qatlamlari vakillarining fikrlarini o‘rgandik. O‘tkazilgan tadqiqot asosini empirik ma‘lumotlar, turli xil hujjat, O‘zbekiston Respublikasi statistikasi ma‘lumotlari, jamoatchilik markazi tadqiqotlari, rasmiy saytlar va materiallar mazmunini qiyosiy tahlil qilish tashkil etadi [10].

So‘rovda respublikamizni Farg‘ona, Andijon, Namangan va Buxoro viloyatlari va Toshkent shahri da 18 dan 65 yoshgacha bo‘lgan respondentlar ishtirok etdilar.

Farg‘ona tumanlarida 250 nafar fuqarolarga (xorijda 3 yildan kam bo‘lmagan migrantlar), O‘zbekiston fuqarolari uchun chet elda ish topishning asosiy sababi nima deb o‘ylaysiz? deb so‘raldi.

2-Diagramma[11]

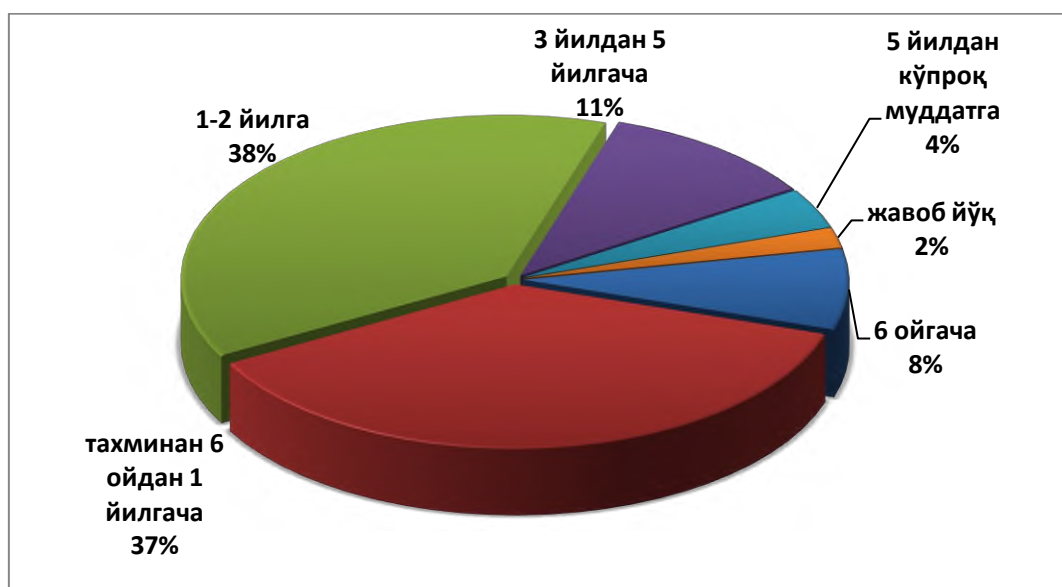
2-Diagramma. Mehnat migrantlarning xorijiy davlatlarga ishlash uchun ketishni asosiy omillarini o‘rganish maqsadida tuzilgan.

O'tkazilgan tadqiqot natijalariga ko'ra, O'zbekiston fuqarolari uchun xorijda ishlashlarining asosiy sababi ish haqqining nisbatan pastligi (56%), turmush shariotlarini yaxshilash (26%), ayrimlari mutahassisligi bo'yicha yashash xududlarida ish o'rinlarni tanqisligi (23%) va sohasi bo'yicha ish topish qiyin (21%) deb javob berishdi. Bu raqamlardan ko'rinib turibdi, aholi bandligini ta'minlash chora-tadbirlarini amalga oshirish bilan birga ularga to'lanadigan maosh darajasini ham oshirish, mutahassislik bo'yicha chekka tuman va qishloqqlarga ham ish o'rinlarni ko'paytirishga e'tibor qaratilishi lozim degan fikrlarni bildirdilar.

Qayt etib o'tish kerakki, mamlakatimizda ushbu dolzarb masalaga jiddiy e'tibor qaratilib, aniq manzilli chora-tadbirlar amalga oshirib kelinmoqda. Uning maqsadi aholini ish bilan ta'minlash bo'yicha kompleks chora-tadbirlarni hududlar bunday manzilli dasturlar sifati va ko'lamining yanada oshirilishi, demografik va mehnat bozori omillarini inobatga olgan holda bandlikning samarali usullarini rivojlantirishga ko'maklashishdan iborat. Respublikamizda aholini bandligini oshirish maqsadida yangi ish o'rinlarini yaratish bo'yicha davlat siyosati o'z natijalarini bermoqda (aholi ish joyini tanlash imkoniyatiga ega).

Navbatdagi savolimiz Respublikamizdan ketayotgan aholilar asosan xorijda yaxshi mablag' bilan qaytish uchun taxminiy qancha muddatga borishni maqul qo'rasiz?

3-Diagramma

Quyidagi savolimiz orqali biz mehnat migratsiyasi orqali aholining ko'zlagan daromadiga ega bo'lish uchun qancha vaqt talab etilishini o'rganish uchun alohida savol tuzildi. Unga ko'ra aholining aksariyat qismi ikki yil muxojirlikda yashagan odam ko'zlagan maqsadiga erishish mumkiligini bildirdi. Yana bir muhim jihati, mehnat migratsiyasi oilalarni moddiy daromadini ortirishi natijasida oilasi uchun muhim ehtiyojlariga ega bo'lmoqda.

Shuningdek, Farg'ona vodiysi bo'yicha olib borgan tadqiqotlarimiz natijalariga ko'plab migrantlar xorijda ishlashdan mamnunligini bildirishdi. Migrant-respondentlarning fikricha xorijdagi mehnat daromatlarini o'z oilalariga yuborishlarini ta'kidlab o'tishgan. Yuborilgan mablag'larini 10% i faqat birlamchi ehtiyojlarini qoplay oladi, ya'ni oziq-ovqat va dori darmon uchun etarli ekanligi haqida fikrlar bildirishgan.

Shuni qayd etish kerakki, Markaziy Osiyoda anklav xududlar mavjud bo'lib, ularning barchasi aynan Farg'ona vodiysida joylash. Markaziy Osiyo respublikalarining o'z mustaqilliklarini qo'lga kiritishlari natijasida Farg'ona vodiysida eksklavga hududlar vujudga kelganligini ko'rish mumkin [12] (2-rasm). O'tgan XX asr boshlarida Markaziy Osiyo mintaqasida milliy – hududiy chegaralanishi bilan bog'liq siyosatning oqibati sifatida Farg'ona vodiysida yuzaga kelgan anklav va eksklavlar, u erda istiqomat qilayotgan etnik guruhlar turmush tarzini A.Koychiev va E.Shuler [12] asarlarida atroflicha tahlil qilingan.

Eksklav xududi aholisining barchasi O‘zbekiston fuqarolari hisoblanib, millat salmog‘i jihatidan tojik va qirg‘izlardan iborat. Ulardan biri Shohimardon hisoblanadi. Ushbu xudud, Qirg‘izistonning Botken viloyati hududi bilan o‘ralgan. Turli ma’lumotlarga ko‘ra, aholisi 5 mingdan 10 ming kishini tashkil etadi. Maydoni 90 km². O‘zbekistonning «asosiy» hududidan 17 km uzoqlikda joylashgan.

2-Rasm [12]

Ma’lumot.: Farg‘ona vodiysidagi anklav/eksklav hududlar

Shohimardon Janubiy va Shimoliy qismlarga bo‘lingan. Aholisi asosan o‘zbek va qirg‘iz millatiga mansub. Shohimardonda milliy tarixiy obidalardan biri, Hamza Hakimzoda Niyoziyning qabri, xalifa Aliga bag‘ishlab qurilgan maqbara hamda 1766 yil zilzilalar oqibatida paydo bo‘lgan tog‘ ko‘li Qurbonko‘l (Moviyo‘l) ushbu hududda joylashgan. Yana bir xudud Jangayl bo‘lib, ushbu eksklav hudud ham Qirg‘izistonning Botken viloyati hududida joylashgan. Ma’muriy tuzilishidan Farg‘ona tumani deb yuritiladi. Eksklav maydoni 1 km²dan kichikroq. Ba’zi ma’lumotlarga ko‘ra, eksklav hududida deyarli hech kim istiqomat qilmaydi [13].

Shuningdek, Farg‘ona viloyati hududiy tuzilmasiga kiruvchi So‘x eksklav tumani mavjud bo‘lib, keyinchalik Rishton tumani hududiga kiritilgan bo‘lib, 1990 yil 27 fevral kuni So‘x tumani qayta tashkil etiladi. Ma’muriy markazi Ravon shaharchasida joylashgan.

Tuman Qirg‘izistonning Botken viloyati hududi (Botken va Qadamjoy tumanlari oralig‘ida) bilan o‘ralgan. So‘x aholisi va maydoni jihatidan dunyodagi eng katta eksklav hudud hisoblanadi. Maydoni 352 km². So‘x hududida 80 mingga yaqin aholi istiqomat qiladi. Aholining 99 foizi tojik millatiga mansub, 0,7 foizi qirg‘iz va 0,1 foizi o‘zbek va boshqa millatlar vakillaridir [14].

Hususan Farg‘ona viloyatining eksklav xududlaridan bo‘lgan So‘h tumani aholisini o‘rganish jarayonida, tumanning aksariyat aholisi qishlog‘ xo‘jaligi bilan shug‘ullanishi (bog‘dorchilik, sabzavodchilik, kartoshkachilik) aniqlandi, bu esa mavsumiy daromat olishga ega ekanligini bildirib, unda ta’biy iqlim va trans chegaraviy suv manbalaridan (buloqlar) tarmoqlaridan (ariqlar) foydalanishda nizolar mavjud. Mazkur holat aholi orasida mehnat migratsiyasini vujudga kelishiga va ko‘lamining kengayishiga ta’sir etuvchi omil vazifasini bajaradi.

Shu bilan birgalikda, qisman javoblar ichida goh gohida yuzaga kelgan xududiy (chegara) muommolar ham migratsiyani shakillantiruvchi omillardan biri sifatida qaraladi.

Olib borilgan so'rovlar natijasiga tayanib, bizning fikrimizcha Farg'ona viloyati So'h tumani chegara xududi buyicha belgilanishi "*delimitatsiya*"ni (chegaralarni belgilash) oxiriga etkazish nizoliy xududlar (chegaralar) bo'yicha yakuniy echimga kelish va buning asosida "*demarkatsiya*" (chegarani o'rash) ishlarini amalga oshirish talab etiladi.

Respublikamizda keng qamrovli ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar natijasida ijtimoiy yo'naltirilgan bozor iqtisodiyoti shakllantirildi. Mintaqamiz aholisi farovonligini ta'minlanishida, jamiyatimizni barcha sohalari taraqqiyotiga erishish yo'lida, mavjud bo'lgan mehnat salohiyatidan unumli foydalanishga erishishni ta'minlovchi muhim omillardan biri bo'lib hisoblanadi. Jamiyat aholisi farovonligini ta'minlash maqsadida, 2020-2021 yillarda Farg'ona viloyatining So'x tumanini kompleks ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining[15] qarori qabul qilinishi, ushbu tumanining mavjud resurslaridan samarali foydalanish, muhandislik-kommunikatsiya tarmoqlarini modernizatsiyalash, ijtimoiy va ishlab chiqarish infratuzilmalarini rivojlantirish, sanoat salohiyatini yanada oshirish, qishloq xo'jaligi, servis va xizmat ko'rsatish sifatini yaxshilash, shuningdek, aholi bandligini ta'minlash va daromadlarini oshirish hisobiga tuman aholisining turmush darajasini yaxshilanishiga erishildi.

Shuningdek, ekspertlarning fikricha, davlatimiz tomonidan mehnat migratsiyasi bo'yicha konsepsiya yaratish hamda shu tizim yo'nalishda huquqiy jihatdan takomillashtirish, *institutsional boshqarish, funksional strukturaviy tizimni modernizatsiyalash*ni taqozo qiladi.

Xulosa qilib aytganda, Farg'ona viloyati azaldan dehqonchilik madaniyati rivojlangan xudud bo'lib, respublikaning Surxandaryo, Sirdaryo, Jizzax viloyatlarida 2-jaxon urushidan keyingi yillarda Farg'ona viloyati dehqonlarining ko'chirish (ichki migratsiya) siyosati ijobiy natija berganligini e'tiborga olib, respublikaning Qashqadaryo, Jizzax, Navoiy, Sirdaryo viloyatlariga Farg'onalik mirishkor dehqonlarni ko'chirish vodiydagi keskinlikni yumshatish, yoshlarni ish bilan ta'minlashda muhim omil bo'lishi mumkin. Hududning migratsion holati, unga ta'sir etuvchi omillar xilma-xilma bo'lib, Farg'ona viloyatida ishchi kuchi migratsiyasi vujudga kelishining mintaqaviy, demografik va sotsial xususiyatlarini tadqiq etish uchun mazkur muammoga e'tiborni kuchaytirish talab etilyabdi.

IQIBOSLAR. ЧОШКИ. REFERENCES.

1. Qarang. Maksakova L. Demograficheskaya situatsiya v Uzbekistane s tochki zreniya sotsialnoy bezopasnosti / (13.03.21). 5-28 betlar. Chislenost russkix migrantov, bejensev i pereselensev v Germanii, a takje migrantov iz drugix stran na 2023 god. (<https://ru-geld.de/statistik/how-many-migrants.html>)
2. Qarang. O'zbekiston aholisi 2017-yil holatiga ko'ra O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlari.
3. Qarang. O'zbekiston aholisi 2017-yil holatiga ko'ra O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlari
4. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlari www.stat.uz demografik ko'rsatkichlar
5. Temirov Z. A. Farg'ona mintaqasi aholisi milliy tarkibidagi o'zgarishlar. "Science and Education" Scientific Journal Volume 1, Issue 1. www.openscience.uz
6. Opublikovaniy dannye ob etnicheskom sostave naseleniya Uzbekistana, <https://www.gazeta.uz/ru/2021/08/20/ethnic-groups/>
7. World Migration Report 2022, International Organization for Migration, <https://worldmigrationreport.iom.int/>
8. Temirov Z. A. Farg'ona mintaqasi aholisi milliy tarkibidagi o'zgarishlar. "Science and Education" Scientific Journal Volume 1, Issue 1. www.openscience.uz
9. Statisticheskie materialy, predstavlenyye Ministerstvom Vnutrennix Del, Gosudarstvennym komitetom Respubliki Uzbekistan po statistike, a takje informatsiya poluchennaya iz otkrytykh istochnikov.
10. Markaziy Osiyodagi anklav hududlarning aksariyati 1924-1927 yillardagi chegaralash siyosati va 1955 yildagi Paritet komissiyasi qarorlari asosida shakllangan bo'lsa, ayrim anklav hududlar (Barak qishlog'i) sobiq Ittifoq davrida qo'shni respublikalar fuqarolari tomonidan erlarning o'zboshimchalik bilan o'zlashtirilishi natijasida vujudga kelgan. - mualliflar. Alimov R.M. Problemy formirovaniya novoy arxitektury regionalnoy bezopasnosti v usloviyax globalizatsii. (na primere sentralnoy Azii): Avtoref. Dis. dokt. polit. nauk -T.: UMED. 2006.-S.12.
11. N.A.Imomova. O'zbekistonda ishchi kuchi migratsiyasiga ijtimoiy omilla ta'siri. Monografiya. Farg'ona. 2021 yil. 37 -39 betlar.
12. Qarang. Sh. Z. Jumaxanov, H. S. Mirzaahmedov, I. R. Soliev. /Anklav va eksklav hududlar geografiyasi/ "Namangan nashriyoti", 2014 y. 5-9 betlar
13. Ma'lumot: Farg'ona vodiysidagi anklav/eksklav hududlar (<https://admin.ishonch.uz/media/dropzone/news/2023/11/23>)
14. Pirnazarov R.T., Hikmatov F.H. To'g'onli ko'llarning gidrometeorologik rejimi va ular xavfini kamaytirish masalalari (Qurbonko'l misolida). -T.: Fan va texnologiya. 2013. 5-b.
15. Qarang. Sh. Z. Jumaxanov, H. S. Mirzaahmedov, I. R. Soliev. /Anklav va eksklav hududlar geografiyasi/ "Namangan nashriyoti", 2014 y. 102 bet.

ISSN: 2181-4031
DOI Journal 10.56017/2181-4031

ФУНДАМЕНТАЛ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ

II-ЖИЛД, 1-СОҢ

ЖУРНАЛ ФУНДАМЕНТАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ

ТОМ-II, НОМЕР-1

JOURNAL OF FUNDAMENTAL STUDIES

VOLUME-II, ISSUE-1

«Фундаментал тадқиқотлар» электрон журнали 2022 йил 22 декабрь куни № 054837-сонли гувоҳнома билан оммавий ахборот воситаси сифатида давлат рўйхатидан ўтказилган.

Муассис: «IMFAKTOR Pages» масъулияти чекланган жамияти.

Таҳририят манзили: 100152, Тошкент шаҳри, Учтепа тумани, “Ватан” МФЙ, Чилонзор 24-мавзеси, 2-уй.

Телефон номер: +99894-410 11 55

Эл. почта: tahririyat@imfaktor.uz

Веб-сайт: www.imfaktor.uz